

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Een al te charmante koning. Koning Willem II geportretteerd door Jeroen van Zanten
Roelevink, J.

published in
Protestants Nederland
2014

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Roelevink, J. (2014). Een al te charmante koning. Koning Willem II geportretteerd door Jeroen van Zanten. *Protestants Nederland*, 80 (2014)(3), 80-83.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

waren nauw verbonden. Marnix van Sint-Aldegonde (1540-1598) schreef: "Een synode (Emden, 1571 - cb) kon Oranje meerdere moed doen grijpen om de algemeyne verlossinge door Godts genadige hulpe an de handt te nemen en te volvoeren".⁷

Christus' offer

Toen de twee broeders van Oranje, graaf Adolf van Nassau (geboren in 1540) in 1568 bij Heiligerlee en graaf Lodewijk (geboren in 1538) in 1574 bij Mook sneuvelden, dacht prins Willem - geen heilige - wel aan Christus' offer. Zijn zoon Maurits zei: *Als kinderen van sulcken vader, die voor de vrijheid stierf, zag hij de strijd 'ons opgelegd door Gods voorzieningheid'*.⁸

Vrede met Spanje zou de ondergang betekenen van kerk en staat. Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg, stadhouder van Friesland (1584 - 1620) zei in 1617: Bij de vervolging van 'dolerenden' is het vrije vaderland in geding. Maurits wees op eed en papier: 'Hiermee zal ik de religie, die mijn vader in deze landen geplant heeft, verdedigen'⁹ Valerius' Gedenkklank duidt deze onafhankelijkheidsstrijd met bijbelse voorbeelden en werft ervoor.

Gold dat verbond alleen voor het begin? In het rampjaar 1672 klinkt de roep om een derde Willem! Weer tegen de tyrannie, nu van de Zonnekoning Lodewijk XIV (1638-1715) van Frankrijk. Zo werd

de strijd zelfs Europa-breed. Deze grootste Oranje - ook geen heilige - wil een Europees verbond voor Europees evenwicht.

Want absolutisme bedreigde eerst het Franse protestantisme, toen het Britse. Daarom staken prins Willem III en zijn gemalin Mary Stuart de Noordzee over voor de *Glorious Revolution*, onder de leus: *Pro religione et libertate* (voor religie en vrijheid). Daarbij verbleekt Nederland als het tweede Israël.¹⁰ Groen zei: "Geen land was in gelijke mate zetel van het protestantisme". Het 'snoer' was er alleen in dieptepunten.

1813 Was een nagalm. Van Hogendorp verwees naar Willem van Oranje en diens zoon Maurits. Ik verheerlijk niemand. Denkt slechts aan de vele Oranje-bastaarden. Maar dat laten wij bij de gedenknaald in Scheveningen maar even rusten.

Toen de landing van 1813 op 30 november 2013 werd nagespeeld, ging men wel naar de pastorie, maar niet langs de naald. Voor de profeet Jeremia dienden merktekens als wegwijzers: Voor de terugweg! Naar Israëls God!

Bewerking van de inleiding, gehouden tijdens het Oranjesymposium op 1 februari in Gouda, georganiseerd door Driestar Educatief (Studium Generale) en de Vereniging Protestants Nederland.

7) W. Aalders, *De kerk het hart van de wereldgeschiedenis*, pag. 142

8) A.Th. van Deursen, in id. III, pag. 88, 100 en 104.

9) P. Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse Stam*, A'dam 1961, II, pag. 460.

10) C. Huisman, *Neêrlands Israël*, Dordrecht, 1983. R. Bisschop, *Sions vorst en volk*, Veenendaal, 1994

Koning Willem II geportretteerd door Jeroen van Zanten

Een al te charmante koning

We kennen allemaal wel iemand die zich laat leiden door de laatste mening die hij heeft vernomen. Het is een leidinggevende die je vlak voor een vergadering nog moet instrueren of de dominee die zijn preek maakt volgens het laatste boek dat hij heeft gelezen. Dergelijke mensen zijn wispelturig, beïnvloedbaar en daarom onbetrouwbaar.

Door dr. Joke Roelevink
te Zoetermeer

Koning Willem II was zo iemand. Hij kon wel zelfstandig denken en keek ook wel om zich heen, maar hij liet zich sterk door zijn gevoelens leiden. De volksgunst was hem zeer lief en hij toonde zich bereid daar de belangen van anderen voor opzij te zetten, met name die van zijn vader, Willem I.

Met zijn ontvankelijkheid voor de charmes van beide geslachten werd hij een doelwit voor chantage. Zijn progressieve politieke denkbeelden maakten hem tot een speelbal van intriganten en gelukzoekers. Willem II was in de omgang charmant en vriendelijk, op het slagveld moedig en roekeloos en in de politiek

ondoordacht en grillig. Groter tegenstelling tot zijn vader was nauwelijks denkbaar.

Voor de nieuwe biografie van Willem II tekent Jeroen van Zanten. Hij legt de nadruk op de persoon, maar schetst de omstandigheden wel zorgvuldig. Ook in deze levensbeschrijving is geen sprake van sensatiezucht.

De escapades van de koning behandelt Van Zanten genuanceerd en kort. Eén affaire heeft meer aandacht gekregen, maar daaraan heeft Van Zanten dan ook politieke gevolgen willen verbinden. Het boek leest prettig en geeft een goed inzicht in de persoonlijkheid van Willem II.

Krijgsroem en nostalgie

Prins Willem werd in december 1792 in Den Haag geboren. Na 1795 bracht hij zijn vormende jaren door in Duitsland, met name Berlijn, waar zijn moeder Wilhelmina geboren en getogen was. Willem genoot een gedegen militaire opleiding en bleek ook een meer dan gemiddeld goede militair te zijn. Een carrière bij het Pruisische leger zat er evenwel niet in, vanwege de dynastieke ambities van zijn vader. Erfprins Willem Frederik zag graag dat zijn zoon zou huwen met de Engelse kroonprinses Charlotte.

Zo werd Willem eerst naar Oxford gestuurd, waar hij weliswaar tevreden studeerde maar toch hevige heimwee had. Zijn vader wilde echter niet van terugkeer weten. Op rondreizen door Engeland en Schotland maakte Willem wel kennis met de cultuur van de middeleeuwen en de bijbehorende romantiek. Zijn liefde voor schilderijen en architectuur wortelde in deze periode. Later zou hij stukken aan paleis Noordeinde bouwen, die de Engelse gothiek in herinnering moesten brengen.

Vader Frederik Willem liet zijn zoon vervolgens aan Engelse zijde meedoen met de Napoleontische oorlogen. Onder de hoede van de hertog van Wellington voegde de prins zich bij het leger in Spanje. Daar was de bevolking in opstand gekomen tegen hun nieuwe koning, Joseph Bonaparte, en tegen het Franse leger. Willem maakte schermutselingen en een belegering mee, waar hij zich moedig betoonde en Wellington naar tevredenheid diende.

Na deze opmaat werd Willem in november 1813 "op zicht" gestuurd bij de Engelse prinses. De wederzijdse vaders zorgden dat een verloving tot stand kwam. Willem leek zich met zijn lot te verzoenen, maar Charlotte wilde niet als pion dienen en liet hem vallen. Het bleef een kras op zijn ziel.

Nieuwe gelegenheid

Gelukkig deed zich al snel een nieuwe gelegenheid voor om krijgsroem te vergaren. Keizer Napoleon verliet begin 1815 zijn verbanningsoord Elba en trok met een leger door Frankrijk naar het noorden. Daar viel hij in het nieuwbakken koninkrijk van de Oranjes de geallieerden aan. Willem, inmiddels kroonprins, spoedde zich uit Brussel naar zijn manschappen in Quatre Bras.

Koning Willem II

Dat was een belangrijke viersprong van wegen en zijn ondergeschikten hadden intussen de juiste maatregelen genomen voor de verdediging. Willem bleef daar standvastig. Ook tijdens de grote veldslag die volgde, bij Waterloo, toonde hij zijn inmiddels bekende (over)moed. Helaas raakte de prins gewond aan zijn schouder en moest hij de strijd voortijdig staken. De veldheren Wellington en Blücher versloegen Napoleon definitief.

Het waren maar een paar dagen geweest, maar ze brachten Willem heldenroem, die hij zich graag liet aanleunen. Eigenlijk heeft hij er zijn hele leven op geteerd. De dankbare natie schonk hem het paleis Tervuren in Brussel en paleis

Soestdijk bij Baarn. Vader Willem kon dat niet zo goed verkroppen, maar wist er uiteindelijk toch munt uit te slaan door in 1826 de leeuw van Waterloo ter ere van zijn zoon op te richten.

Gezin en werk

In februari 1816 kwam een prestigieus huwelijk tot stand met Anna Paulowna, de dochter en zuster van Russische tsaren. De verbintenis was gelukkig. Het paar kreeg vijf kinderen, waarvan drie zoons en een dochter in leven bleven. Willem was een liefhebbende vader en een enthousiaste opvoeder, die ook veel aandacht besteedde aan het godsdienstonderwijs.

De prins hield er liberale denkbeelden op na. Hij

was verontwaardigd dat zijn vader de grondwet een speeltje voor het volk had genoemd. Willem was graag in Brussel, mede omdat hij zich daar onder liberalen en vrijmetselaars thuis voelde.

Zijn vader had niet helemaal ongelijk in zijn vrees dat de prins zich wilde opwerpen als een soort onderkoning van het zuiden. Willem liet zich ook in met ballingen die hem graag op de Franse troon zouden zien. Al snel kreeg hij de naam van ongeleid projectiel.

Intussen had de koning prins Willem minister van Oorlog gemaakt. Dat leidde tot wrijvingen en tot kortstondig ontslag uit die post. Later reisde de prins een paar maal naar Sint Petersburg, waar hij het uitstekend bleek te kunnen vinden met zijn schoonfamilie. Dit conservatieve milieu zou hem gaandeweg meer gaan beïnvloeden.

Het verlies van België

Willem toonde veel begrip voor de onlustgevoelens van de liberalen en Rooms-Katholieken in het zuiden. Hij had door zijn verblijf in zijn nieuwe paleizen in Brussel en Tervuren uitvoerig met hen kennis gemaakt. Vooral liberale agitators gingen niet uit de weg. Willem had vanzelfsprekend grote zorgen omtrent het beleid van zijn vader, maar hij kreeg geen gehoor.

In 1830 barstte de bom, nadat in Frankrijk een revolutie had plaatsgevonden die Louis Philippe op de troon bracht. Ook in Brussel brak opstand uit. Koning Willem I stuurde zijn beide zonen uit Den Haag naar het zuiden. Prins Frederik was bereid om op wens van zijn vader harde maatregelen te nemen.

Maar Willem probeerde de gematigden aan zijn zijde te krijgen en rekening te houden met de publieke opinie. In beangstigende omstandigheden bracht hij te paard een bezoek aan Brussel. Het mocht echter niet baten. Beide partijen wilden niet aan zijn voorstellen meewerken.

Dit optreden kreeg in het noorden veel kritiek. In de hoop toch nog in het zuiden als koning te kunnen worden gekroond, vertrok Willem naar Londen in een poging de grote mogendheden te beïnvloeden. Het zou niet lukken. Zijn vader bleef zich daarna verzetten tegen het voorgestelde akkoord over afscheiding. Met de financiële nadelen van die politiek zou de zoon later worden geconfronteerd.

Belgische legertje

In 1831 behaalden Willem en zijn broer Frederik tijdens de zogenoemde Tiendaagse Veldtocht enkele overwinningen op het bijeengeraapte Belgische legertje. Maar de dreiging van een oorlog met Frankrijk maakte daar een eind aan. In het noorden werden de

succesjes niettemin uitbundig gevierd. Willem zou lange tijd bij de in Noord-Brabant samengetrokken troepen bivakkeren.

Daar, in Tilburg, was hij gelukkig temidden van vriendelijke mensen. Willem raakte er goed bevriend met pastoor Zwijsen en later ook met de dominee van Lage Zwaluwe, Gillis Schotel. Hoewel Willem vicevoorzitter was van de Raad van State, hoefde hij zich niet veel met politiek te bemoeien en dat deed hij dan ook niet.

Verschillende gebeurtenissen maakten een einde aan het zorgeloze Brabantse bestaan. Koningin Wilhelmina overleed in 1837 en dat trof zoon Willem diep. Vader was eveneens verdrietig, maar overwoog al snel een huwelijk met de rooms-katholieke Henriette d'Oultremont.

Dat was in alle opzichten tegen het zere been van de kroonprins. Hij organiseerde intriges om zijn vader te bewegen tot afstand van de troon. Intussen had de oude koning in 1838 besloten overstap te gaan inzake België. Daarmee werd de mobilisatie beëindigd en het verblijf van Willem in Tilburg overbodig. De abdicatie vond plaats in oktober 1840. Na ruim zesentwintig jaar wachten mocht Willem II het stokje overnemen.

Zelf aan het roer

Het koningschap is Willem II niet meegevallen. Hij ontbeerde het zitvlees en het administratieve inzicht van zijn vader. Hij werd letterlijk ziek van al het werk. De inhuldiging was wel een kolfje naar zijn hand. Willem II wilde graag populair zijn, een koning voor alle partijen en richtingen en een vriend van zijn onderdanen. In zijn eerste regeringsjaar bezocht hij alle provincies.

Willem begon voortvarend. Hij stelde een commissie in die het lager onderwijs moest hervormen, maakte een einde aan de vervolging van de Afscheidenen en bood hun een weg tot erkenning. Een ondoordacht besluit was de opheffing van het symbool van de regering van Willem I, de staatssecretarie, zonder voorafdoende vervanging te zorgen.

Godsdienst zag de koning overigens als een privé-aangelegenheid. Persoonlijk had hij weinig op met de "naargeestige" en "vervelende" diensten in de Nederlandse Hervormde Kerk. Zijn romantische ziel vond meer soelaas bij uitgebreide liturgieën. Niettemin ging hij van tijd tot tijd naar de Kloosterkerk. Koningin Anna Paulowna had altijd de vrijheid gehad Russisch-orthodoxe diensten te houden.

Al snel bekoelde Willems enthousiasme voor het koningschap. Het viel hem moeilijk betrouwbare conservatieve ministers te vinden en de financiële hervormingen wilden niet vlotten. Voor liberale

wensen, zoals een nieuwe grondwet en herziening van het kiesrecht, voelde hij steeds minder.

Liberale koers

Uiteindelijk zou de koning toch tamelijk plotseling een liberale koers gaan varen. Overal in Europa braken in 1848 opstanden uit en ook in Nederland werd het onrustig. Willem begreep de tekenen der tijden en maakte de omslag mee. Hij benoemde een commissie die de vrije hand kreeg om voorstellen te doen voor een nieuwe Grondwet. Ministers en parlement werden daarbij zelfs gepasseerd.

Van Zanten schrijft deze ommezwaai mede toe aan een pijnlijke affaire rond de persoon van de koning. Deze zou in 1844 seksuele avances hebben gemaakt tegenover ene Petrus Janssen. De man liet zich aanvankelijk omkopen om naar zijn geboorteplaats Oldenburg terug te keren. Maar daarna volgde opnieuw afpersing, terwijl andere louche figuren zich met de zaak begonnen te bemoeien. Het had nog heel wat voeten in de aarde om er een eind aan te breien.

Van Zanten stelt dat het mogelijk is dat de liberale advocaat Dirk Donker Curtius, met wie deze lieden aantoonbaar in verbinding stonden, de koning onder druk heeft gezet om een nieuwe grondwet toe te staan. Echter, die laatste schakel valt niet te bewijzen. Voor mijzelf is het grillige en op eigen reputatie gerichte karakter van Willem II wel voldoende om zijn

ommezwaai te verklaren.

Levensende

Bij koning Willem II openbaarde zich al snel na de aanvang van zijn regering een gestaag verergerende hartkwaal. In 1848 verloor hij zijn geliefde zoon Alexander. De vorming van een liberale regering leidde tot veel spanningen en de ontevredenheid onder de bevolking over de sociaal-economische situatie bleef.

In september schreef Willem II aan zijn dochter Sophie dat hij sinds zes maanden wel bestond, maar niet leefde. Wel kon hij daarna nog in de troonrede melden dat de herziening van de grondwet een feit was. De koning zou er voortaan zijn voor de natie en niet andersom.

In maart 1849 besloot Willem II vanwege zijn slechte gezondheid naar Tilburg te gaan. Koningin Anna reisde daar ook heen, maar kreeg geen gelegenheid meer hem te bezoeken voordat hij in de nacht overleed. Een al te charmante en ontvankelijke Oranje was heengegaan, maar niet zonder de Grondwet van 1848 mogelijk te maken, die we in essentie nog steeds hebben.

Naar aanleiding van Jeroen van Zanten, Koning Willem II, Uitgave van Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2013. Gebonden. ISBN 978 94 6105 185 1. 600 Blz.; € 39,90

(Ingezonden mededeling)

VRIENDEN VAN HET CHEIDER

De *Vrienden van het Cheider* is een christelijke instelling die zorgt draagt voor de beveiliging van de orthodox-Joodse school in Amsterdam. De zorg bestaat uit financiering van de beveiliging. In 1987 werd de stichting opgericht door een aantal prominenten uit de verschillende reformatorische en evangelische kerken. Dit naar aanleiding van antisemitische incidenten richting de school. Het Cheider zelf werd opgericht in 1978 door de heer A. Cohen, oud partizaan uit Oost Europa tijdens WOII. De identiteit van de school is gebaseerd op de Orthodox Joodse traditie. Een vergelijk zou kunnen worden gemaakt met ons reformatorische onderwijs. Helaas zijn de negatieve incidenten richting de school en de orthodox-joodse gemeenschap niet afgenomen. Daarom blijft de steun aan het Cheider geboden. De doelstelling van de *Vrienden van het Cheider* is veelzijdig. Enerzijds om in praktische zin een bijdrage te leveren in een geldelijke ondersteuning voor de beveiliging. Daarnaast om onze Joodse volksgenoten te bemoedigen en de ontmoeting tussen joden en christenen in Nederland te bevorderen.

Juist in onze tijd staat onopgeefbare verbondenheid van christenen met Israël allerwegen ter discussie. Het spreekt helaas niet meer vanzelf dat christenen zich verbonden weten met het Joodse volk.

Solidariteit

De solidariteit met Israël die na de Tweede Wereldoorlog in veel kerken nadrukkelijk werd uitgesproken en gepraktiseerd brokkelt in een snel tempo af. In sommige kringen wordt zelfs opgeroepen tot een economische boycot van Israël. Wie leeft bij een open Bijbel zou beter moeten weten.

Alles wat de christelijke gemeente heeft ontvangen, kwam tot haar via Israël: de Heilige Schrift, het verbond, de Messias, de toekomstverwachting. Het heil is uit de Joden (Johannes 4) en daarom kan de kerk het Joodse volk nooit negeren of vergeten. Het ligt op onze weg om onze oudste broeder te steunen, zoveel we maar kunnen. Dat geldt ook voor de kleine Joodse gemeenschap in Nederland. Nog altijd moet de enige orthodox Joodse school van Nederland, die in Amsterdam staat, worden beveiligd. De Joodse ouders draaien zelf op voor de kosten die daaraan verbonden zijn. De Stichting *Vrienden van het Cheider* zet zich al jaren in om daaraan een steentje bij te (blijven) dragen. Wij doen met klem een beroep op u om ons te helpen. Iedere kleine of grote gift is van harte welkom.

Stelt u het op prijs om verder kennis te nemen van het Cheider en/of wilt u meer weten over de achtergronden van de kleine orthodoxe Joodse gemeenschap in ons land dan kunt u ons uitnodigen voor een presentatie. U kunt dan contact opnemen met C.J. Kragten tel: 079-5932728 of Mobiel 06.36219109. Zie ook onze website www.vriendenvanhetcheider.nl